

2000'LERİN TÜRK SİYASAL HAYATINI RECEP İVEDİK 4 VE RECEP İVEDİK 5 FİMLERİNDEN OKUMAK*

Cansu YETİMOĞLU**
Fatih Çağatay CENGİZ***

ÖZ

2000'li yılların başlarındaki söylemlerinde, neoliberal politikalara eklenmiş sosyal devlet anlayışını benimsediğini, istikrarsız ekonomik gidişata uluslararası kurum ve kuruluşlar ile kurduğu etkileşimle karşı koyacağını ve devlet merkezli yaklaşımdan ziyade millet merkezli bir politik tercihte bulunacağını açıklayan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) zamanla izlediği siyasalar doğrultusunda hem kendini hem de “ulus tahayyülünü” dönüştürmüştür. Söz konusu dönüşüm, liberal/bireyci vatandaş profiliyle küresel bir nitelik kazanmaktayken, neoliberal popülist siyasete eklenmiş neoliberal milliyetçiliği ile de “millet” olgusunu evrenselden yerele indirgemıştır. Millet kavramının algılanış şeklini, neoliberal milliyetçi yaklaşımıyla politik ve ekonomik kararlarında uygulayan AKP'nin bu tutumu, siyasal alana popülist bir nitelik kazandırmış ve siyasal olanın soyut bir “halk” mefhumu ile bağlantısını güçlendirmiştir. AKP'nin uzun yıllardır siyasal iktidarı elinde tutabilmesinin kaynağının anlamlandırılması açısından neoliberalizm, neoliberal popülizm ve neoliberal milliyetçilik arasındaki bağlantı önem taşımaktadır. İktidarının başından itibaren milliyetçilikle arasına mesafe koymuş olan AKP, sonrasında değişen uluslararası konjoktüre bağlı olarak, klasik milliyetçi anlayıştan farklı olduğuna inandığı milliyetçi kimlikleri bünyesine katmıştır. Türk siyasetinin kilit kavramlarından olan muhafazakârlık, milliyetçilik, İslâmcılık gibi düşünceleri, Neo-Osmanlılık ve neoliberalizm hattında yeniden revize eden AKP, bu yönüyle, Türk siyasal hayatında kendine özel bir yer edinmiştir. Bu çalışma; söz konusu dönüşümün kırılma noktalarını ve söz konusu kırılmaların ortaya çıkardığı “ulus tahayyülünü”, Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 filmleri üzerinden karşılaştırmalı olarak ele almayı amaçlamaktadır. Böylece, çalışma, siyaset ve sinema arasındaki etkileşimi açığa çıkardığı gibi, Türk siyasal hayatının kırılma ve dönüşüm momentlerinin sinemada da kendisini gösterdiğini iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Siyasal Hayatı, Neoliberalizm, Kamu Yararı, Milliyetçilik, Neo-Osmanlılık

READING THE TURKISH POLITICAL LIFE OF THE 2000s VIA RECEP İVEDİK 4 AND RECEP İVEDİK 5 MOVIES

ABSTRACT

In the early 2000s, the Justice and Development Party (AKP) transformed both itself and its "imagination of the nation", while declaring that it adopted the welfare state that was articulated into neoliberal policies, that it would encounter the unstable economic development with its interaction with international institutions and organizations, and that it would make a nation-centered political choice rather than a state-centered approach. While this transformation has gained a global character with its liberal/individualist citizenship perspective, it has also reduced the phenomenon of the “nation” from its universal understanding to local one with regard to neoliberal nationalism, which has been incorporated into neoliberal populist politics. The policy of the AKP, which implements the concept of nation in its political and economic decisions through its neoliberal nationalist approach, has taken a populist character in the political field, while strengthening the connection of the political with an abstract notion of "people". The connection between neoliberalism, neoliberal populism and neoliberal nationalism is important in terms of making sense of the AKP's ability to hold political power for many years. Depending on the changing international conjuncture, the AKP, which had distanced itself from nationalism from the very beginning of its power, has incorporated nationalist identities throughout time. The AKP, which transformed the key concepts of Turkish politics such as conservatism, nationalism and Islamism along the lines of Neo-

* Bu makale, 2020 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi bünyesinde Dr. Öğretim Üyesi Fatih Çağatay Cengiz gözetiminde Cansu Yetimoğlu tarafından yazılan “Türkiye’de 1990 Sonrası Ulus İnşa Sürecinin Sinema Üzerinden İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Özetin bir bölümü 15-18 Ekim 2020 tarihinde gerçekleştirilen 4. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi’nde sunulmuştur.

** Cansu YETİMOĞLU, Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, E-posta: cansuyetimoglu@hotmail.com, ORCID Number: 0000-0002-5835-726X.

*** Dr. Fatih Çağatay CENGİZ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, E-posta: cagatay.cengiz@omu.edu.tr, ORCID Number: 0000-0002-8582-2665.

2000'lerin Türk Siyasal Hayatını Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 Filmlerinden Okumak

Ottomanism and neoliberalism, has therefore gained a special moment in Turkish political life. This study aims to comparatively analyze the continuities and ruptures within this transformation and “the imagination of nation” by deciphering Recep İvedik 4 and Recep İvedik 5 movies. Thus, while the study reveals the interaction between politics and cinema, it also highlights the enduring and transitory moments of Turkish political life, which are also manifested in cinema.

Keywords: Turkish Political Life, Neoliberalism, Public Interest, Nationalism, Neo-Ottomanism

Atf: YETİMOĞLU, C., CENGİZ, F. Ç. (2020). “2000'lerin Türk Siyasal Hayatını Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 Filmlerinden Okumak”, İMGELEM, 4 (7): 321 - 341.

Citation: YETİMOĞLU, C., CENGİZ, F. Ç. (2020). “Reading the Turkish Political Life of the 2000s via Recep İvedik 4 and Recep İvedik 5 Movies”, İMGELEM, 4 (7): 321 - 341.

Başvuru / Received: 07 Ekim/October 2020.

Kabul / Accepted: 18 Kasım/November 2020.

Derleme Makale/Review Article.

EXTENDED SUMMARY

Turkish political life in the 2000s under the AKP rule witnessed an amalgam of neoliberal economic policies, populist politics, and civilianization in which social welfare state regime was transformed in line with neo-conservative model. Moreover, a political discourse based on the glorification of the ‘nation’ went hand in hand with neoliberal and populist political tendencies, resulting in the integration of social groups into the capitalist system. This article is an attempt to analyze the continuities and disruptions in the Turkish political life in the 2000s by deciphering two comedy movies: *Recep İvedik 4* and *Recep İvedik 5*.

While the 1990s symbolized on the world scale the end of the Cold War period when Francis Fukuyama declared *The End of History* in 1992 in which he applauded the victory of global capitalism and the irreversibility of liberal democracy, Turkish political life in the 1990s illustrated political instability coupled with the rise of political Islam, perpetual economic crises and human rights violations. In fact, the decade was followed by the closure of the Welfare Party (*Refah Partisi*, WP) in 1998 and the breakdown of its successor, the Virtue Party (*Fazilet Partisi*, VP), in 2000 between the Traditionalists and the Reformers. The Justice and Development Party (*Adalet ve Kalkınma Partisi*, JDP) has been the outcome of this fissure within the VP, which led the JDP to come to power in 2002.

Indeed, the policies of the JDP encompassed democratization under the control of the European Union (EU), normalization of religious conservatism on the state level, and the pursuit of Neo-Ottomanism in foreign policy. From a political perspective, it can be argued that the JDP rule mobilized a populist rhetoric with respect to center-periphery paradigm. According to the paradigm, the JDP was able to construct itself as the party of the ‘periphery’, which denoted to support the demands of the religious and conservative people who had been under

the control of the authoritarian state rules, while the Republican People's Party (*Cumhuriyet Halk Partisi*, RPP) was despised as the party of the 'center', which symbolized the bureaucratic state elites who controlled the state apparatus for decades. Populism, in this respect, has been used as a political tool that mobilizes the unfulfilled demands of the 'people' against the discourses of 'elites' especially in the period of political crises. Therefore, this populist strategy is useful to divide the society into two homogenous groups: the people *versus* the elite.

On the other hand, it can be put forward that the imagination of the 'nation' and the citizenship under the JDP rule that have been constructed under populist politics shows a pendulum between the liberal individualist citizenship model and the Republican one. While the Republican model of citizenship is based on the fact that the relationship among citizens are not contractual, meaning that citizens absorb and share a Republican life style, the liberal model of citizenship confers the state a responsibility only to strengthen the individual, meaning that each and every political act and participation of individual is a matter of choice. In other words, individuals as 'consumers' can participate into collective life by solemnly highlighting their individualistic choices.

With respect to the transformation of Turkish political life and Turkish cinema in the 2000s that can be recaptured in *Recep İvedik 4* and *Recep İvedik 5* movies, the former movie reveals the struggle of public interest against the free market system. The main character in the movie, Recep İvedik, is a local and oafish man who is against the transformation of his neighborhood (*mahalle*) in line with neoliberal gentrification and urban exploitation. In addition, the movie can also be read with the perspective of a stance against neoliberal conservatism that argues that the state should be purified from its role for social welfare distribution. This leads to a philanthropic distribution mechanism that every man is for himself and the devil takes the hindmost. In the movie, an individualist struggle against neoliberal conservatism is acknowledged. The main character thinks that these philanthropic distribution mechanisms are far from being a solution to neoliberal transformation of his neighborhood and then decides to participate into a competition to emancipate his neighborhood from the capitalist destruction. However, it is important to note that his political act is a passive nihilism to the extent that while he believes the disruptive character of capitalism, he also keeps himself from waging a 'collective' struggle against it.

On the other hand, *Recep İvedik 5* can be epitomized as an exemplary of Turkish foreign policy in the 2000s in line with Neo-Ottomanism. The main character, Recep İvedik,

2000'lerin Türk Siyasal Hayatını Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 Filmlerinden Okumak

---

participates into an international sports tournament as a team leader in which the Turkish team competes mainly with the Greek and Russian teams. Recalling the historical victories and defeats in the Ottoman Empire, the movie aims to unfold the strength and fighting spirit of the Turkish nation against its enemies. Moreover, the trace of populist nationalism can also be captured in the movie. The main character is against the bureaucratic procedures in the tournament, thereby pushing the limits to circumvent the difficult situations in order to win the competition. Not surprisingly, the main character mobilizes a nationalist aggrandizement against the Greeks and Russians while trying to beat the latter by illegal ways.

Consequently, *Recep İvedik 4* and *Recep İvedik 5*, which have been the most watched movies in Turkey so far, can be seen as examples of popular culture that comedy is reduced to a tool of distraction and amusement under the capitalist system, leading to an illusion that social demands are satisfactorily fulfilled and social problems are eased. On the other hand, it can also be suggested that while these movies reflect the political transformation of Turkey in the 2000s with respect to neoliberalism, populism, and Neo-Ottomanism in foreign policy, it also reproduces the binary oppositions such as elitists/people, internationalism/localism, and Westernism/Easternism.

GİRİŞ

Türkiye’de AKP iktidarı ile bütünleşen 2000’li yıllar, neoliberal politikaların, popülist siyasaların, siyasette sivilleşmenin, yabancı sermaye/özelleştirme/tekelleşme üçgeninde atılan ekonomik adımların ve neo-muhafazakâr yönetim anlayışının egemen olduğu bir dönemi ifade etmektedir. Bu süreçte aslolan şey; siyasal alanda, millet merkezli bir yapılanmayla beraber giden neoliberal ve popülist adımların, toplumun tüm kesimlerini içerecek şekilde yeniden inşa edilmesi olarak görünmektedir.

Yine aynı dönem, kapitalist sistemin doğasından kaynaklı dönemsel gerilimleri de bünyesinde barındırmaktadır. 19. yüzyıl İngiltere’sinin başbakanlarından Lord Palmerstone’un “*devletlerin sürekli dost ve düşmanları yoktur; çıkarları vardır!*” sözüne paralel şekilde dış politikada sürekli olarak değişen dost/düşman algısı, AKP iktidarının vurguları olan çokkültürlülük, evrensellik ve demokrasi anlayışlarını zamanla terk etmesini ve özellikle 2009 yılından itibaren milliyetçi ve muhafazakâr çizgiye yönelmesine neden olmuştur. Söz konusu kırılma, siyasal alanı biçimlendirdiği kadar toplumun ilgisini çeken ve doğrudan ya da dolaylı olarak içerisinde bulunduğu tüm alanları da etkilemiştir. Bu makale, bu kırılma ve eklemlenme

süreçlerini, neoliberalizm, neoliberal popülizm ve neoliberal milliyetçilik kavramları çerçevesinde tartışmakta ve bu kavramların Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 filmlerindeki politik yansımalarını açıklamaya çalışmaktadır. Böylece makale, siyaset ve sinema arasındaki etkileşimi açığa çıkardığı gibi, Türk siyasal hayatının kırılma ve dönüşüm momentlerinin sinemada da kendisini gösterdiğini iddia etmektedir.

Siyasal alandaki değişimlerin toplumsal alandaki etkilerini sinema üzerinden incelemeyi özgün değeri kabul eden bu makale, 2000'lerdeki siyasal dönüşüm ile bu dönüşümün halk nezdindeki karşılığı arasında bir paralellik olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda çalışma, Türkiye'nin AKP iktidarıyla şekillenen 2000'li yıllardaki siyasal atmosferini en çok izlenen filmlerden olan Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 filmleri üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Box Office Türkiye rakamlarına göre, Recep İvedik 5 filmi 7.437.050; Recep İvedik 4 filmi ise 7.369.098 kişi tarafından izlenmiştir. Bu iki film, 1989'dan günümüze kadar gösterime giren tüm yerli ve yabancı filmler arasında en çok izlenen iki film olma özelliğini taşımaktadır (Box Office 2008).

Nitel araştırma yöntemlerinden dokümanların incelenmesi/analiz edilmesi yönteminin kullanıldığı bu çalışma, ilgili dönemde yer alan siyasal olay ya da tutumları kitap, makale, dergi, kurum ve kuruluş sayfaları ve gazeteler aracılığıyla ortaya koyarken; sonuçları, söz konusu filmler üzerinden okumaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde neoliberalizm ve neopopülizm kavramları tartışılmaktadır. İkinci ve üçüncü bölümde neoliberalizmin milliyetçiliğe ve sinemaya eklemlenmesi analiz edilmektedir. Dördüncü ve beşinci bölümde bu kavramlar, 2000'lerin Türk siyasal hayatı çerçevesinde Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 filmleri aracılığıyla anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak, siyasal olanın sinemadaki yansımalarının açığa çıkarılması hedeflenmiş ve tüketim toplumunun öngördüğü metalaşmanın piyasa dolayımıyla nasıl gerçekleştiği açıklanmıştır.

AKP, Neoliberalizm ve Neoliberal Popülizm

2000'ler hem dünyada hem de Türkiye'de, ekonomik ve politik dönüşümlere sahne olan özel bir zaman dilimini ifade etmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönem, Francis Fukuyama'nın kapitalizm ve liberal demokrasinin, tek evrensel gerçeklik olarak tarihin sonunu getirdiğini iddia ettiği ve kozmopolit vatandaşlık tahayyülünün ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Türkiye'de de bu dönüşümün izlerini görmek mümkündür. Ekonomik buhranlar, politik istikrarsızlık, insan hakları ve demokrasi ihlalleri ile anılan 1990'lı yıllar, 2000'li yıllarda liberal demokrasinin ve kapitalizmin kısmen istikrar bulduğu bir döneme dönüşmüştür. Ayrıca,

2000'lerin Türk Siyasal Hayatını Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 Filmlerinden Okumak

2000'li yıllar kapitalizmin, medeniyete ve barışa dair umutları çağrıştıran bir kavram olarak algılanmasına da kapı aralamıştır (Yıldızoğlu 2013: 110). Türkiye açısından ise, AKP ile başlayan bu yeni dönemde, neoliberalizmin içselleştirilmesine bağlı bir İslami liberalizm çabası vücuda gelmeye başlamıştır (Kalaycı 2018: 175). Milliyetçilik düşüncesinin siyasal olarak dönüşüme uğradığı bu dönemde, çoğulcu ve demokratik bir sistemle millet iradesi kavramına vurgu yapılan yeni bir pencere açılmıştır.

Refah Partisi'nin (RP) yenilikçi kanadından doğan AKP, göreve geldiği ilk andan itibaren kendini hem alışılmış milliyetçi partilerden hem de muhafazakâr partilerden ayırma yolunu tercih etmiş ve toplumu yeni olan üzerinden kurmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda AKP, başta ekonomi olmak üzere siyasal, kültürel, toplumsal ve hukuksal anlamda yeni tür bir yönetim anlayışını yerleştirmeye çalışmıştır. AKP'nin yeni anlayışının çerçevesini; "neoliberal siyasalar, yeniden dağıtım politikaları, AB güdümlü reformist adımlar, dindar muhafazakârlığın normalleştirilmesi, Sünni Müslüman anlayışın yaygınlaştırılması ve Neo-Osmanlıcı dış siyasetin" oluşturduğunu söylemek mümkündür (Akça 2018: 48). Yani; Türkiye'nin köklü problemlerinin çözümünün AB reformlarında arandığı bu süreçte, üretilen siyasaların neoliberal popülizm eksenli olarak dönüştürüldüğü söylenebilmektedir. Geniş halk kesimlerinin kapitalist döngüye eklenmesinin bir izdüşümü olan neoliberal popülist düşüncede, neoliberal ekonomi mekanizmalarının takibi ve kitlelerle kurulan bireysel bağlar söz konusudur (Barr 2003: 1161). Bu bağlamda istikrar, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma eksenli olarak sistem içerisine kanalize edilen bir halk olgusundan da bahsedilebilmektedir.

AKP'nin siyasal alandaki icraatlarına bakıldığında, merkez-çevre ilişkilerinde de popülizm eksenli bir dönüşüm göze çarpmaktadır. Kemalist/seçkin gruplardan alınan merkeze, siyasal iktidardan dışlandığı öne sürülen toplumsal ve kültürel grupların temsilcileri yerleştirilmiştir. Diğer bir ifadeyle, siyasal iktidarın yeniden dağılımında popülizm meşrulaştırıcı bir güç haline gelmiştir. Bu anlamda, sahip olamadıkları üzerinden toplumu yakalayan ve mevcut düzeni eleştirerek halk ve seçkinler pratiğini birbirine zıt konumlandıran kavramın adı popülizm olmuştur (Stravkakis 2005: 243). Popülist siyasa ile birlikte, halk tabakası iki farklı gruba ayrılmaktayken; popülist ya da milli olarak adlandırılan sınıfın, maddi ve manevi arzularının karşılanacağı da ifade edilmiştir (Roberts 1995: 489). Popülist siyasalar yoluyla yeniden inşa edilen toplumsal ve siyasal sahada vatandaşlık anlayışı ise neoliberal bireyci vatandaş ile cumhuriyetçi vatandaş arasında gidip gelen bir ulusal karakteri yansıtmaktadır. Cumhuriyetçi vatandaş tipolojisinde, vatandaşlar arasındaki sosyal bağların

sözleşme temelli olmadığı ve bir yaşam biçimi benimseyerek onu paylaşmaya dayandığını söylemek mümkünken (Durgun 2018: 178); liberal bireyci vatandaşlıkta, her tür siyasal eylem ve kamusal katılımın bireylerin temel tercihi olduğu ve vatandaşın gerek toplum gerekse devlet baskısından kaçınmaya yönelik yaklaşımı ağır basmaktadır (Oldfield 2008: 94).

Ulusun menfaatlerinden ziyade bireyin çıkarları üzerinde şekillenen bu yeni döneme eşlik eden siyasal kavramlar ise yabancılaşma ve ötekileşme algısı olmaktadır. Farklılıkların keskinleştiği, benzerliklerinse birbirine karıştığı yeni yapıda tüm bireylerin birleştiği tek bir nokta ortaya çıkmaktadır: düzmece gereksinimlerin sürekli olarak üretilmesine dayanan tüketme güdüsü (Debord 2018: 54). Bu yeni toplumsal ve ekonomik yapıya birey, tüketerek hizmet etmekte, uyum sağlamakta, kendine statü belirlemekte ve kişisel değerlerini yitirmeye başlamaktadır. Kentin, nostaljik mekanlardan oluşan, yerel ve tarihsel meziyetlerle zenginleştirilen ve çağdaşlığı yakalayan yapısı (Mutlu 2020: 46-47) bünyesinde, tüketim kültürüne entegre olmuş, cemiyet yaşantısından ziyade cemaat yaşantısına meyilli ve imajı yaşam felsefesi haline getiren topluluğu, her geçen gün kalabalıklaşan bir nitelik göstermektedir.

Popülist kültür, söz konusu insan topluluğunu, yalnızca kendine benzeyen bireylere yaklaşmaya ve onlarla birlikte olmaya zorlamaktayken; aynı zamanda boş zaman olgusu üzerinde yaptığı oynamalarla, topluma ait olan alanlarda bozulmalara neden olmaktadır (Özbudun ve Demirer 2012: 356). Tüketim ile televizyon arasında benzerlik ilişkisini kuran Jean Baudrillard'ın görüşleri bu açıdan anlamlıdır. Baudrillard'a göre; "her ne kadar yaratıcılık için bir sınır olsa da tüketim için bir sınır yoktur ve olmaması gereklidir. Nesnelerin modelleşmesi ve gösterge mantığında boşluğa ve durmaya asla izin verilmemektedir. Aynı şekilde televizyon ekranında da her zaman doluluğun olması ve boşluğa müsaade edilmemesi gerekmektedir" (aktaran Çimen 2020a: 233). Sistemin sürekliliğinin, eleştirel düşünmeye fırsat tanımama ve toplumsal rızanın üretilmesi sürecine bağlı olduğu düşünüldüğünde, televizyon ekranlarında var olan boşluksuzluk ile tüketimin sınırsızlığı olguları arasındaki ilişki de açığa çıkmaktadır.

İdeolojik anlamda bireylerin özne konumunda yer aldığı yanılsaması, genel olarak, egemen sınıf/sınıfların hegemonyasıyla ilişkili olarak açıklanmaktadır. Egemen sınıfın, sistemin sürekli yeniden üretimini sağladığı hegemonik ideoloji, kişinin özne halini alması ve rızasının alınması sürecinde, zorlama, dikte etme, baskılama ve ortaklaştırma gibi olumsuzlukları maskeleyerek sisteme sürekliliğini kazandırmaktadır (Yıldırım 2014: 274).

2000'lerin Türk Siyasal Hayatını Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 Filmlerinden Okumak

Hayatının öznesinin kendisi olduğuna inanan birey, yaşama dair yargı ve tutumlarında, kendisine yöneltilen her türlü isteme razı oluşunda, istencine bağlı iradi tasarruflarında özgür olduğunu varsayarken; hegemonik ideolojinin var olan bilinç yaratımını göz ardı etmektedir. Toplumun, kitle toplumuna evrildiği post-endüstriyel dönemde toplumsal yapıya bakıldığında, modern dönemin yarattığı sınıflı ve bölünmüş bir toplum yapısının sistem içerisine gömülerek gizil bir şekilde devam ettiği gözlemlenebilir. Zira, post-endüstriyel toplumlar da tipik sınıflı ve bölünmüş toplumlar haline gelmiştir (Bekalp 2019: 23).

Öte yandan, Türkiye'nin tüketim toplumuna dönüşme hikayesine bir başka açıdan yaklaşıldığında, birbirine zıt kutuplarda yer alan kapitalist tüketim ilişkilerine eklenmiş olan bir İslâmi yaşantı göze çarpmaktadır. İslâmi yaşantının kilit buyrukları olan ölçülü olma, cimrilik etmeme ve paylaşma gibi buyrukların (Yazır 2013: İsrâ Sûresi 17/29; Furkan Sûresi 25/67; Bakara Sûresi 2/264) ve İslâmi felsefenin önde gelen isimlerinin de dile getirerek geliştirdikleri söylemlerden uzaklaşarak üretim biçimlerinde yapılması gereken değişikliklerin yalnızca yaşam tarzları ve harcama biçimlerinde yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, ekonomik ve dinsel alanın egemenin çıkarları doğrultusunda siyasal alanı inşa etmede kolaylaştırıcı birer aygıt olarak ele alındığı ileri sürülebilmektedir. Yeni konjonktürün içerisinde kendine yer bulmaya çalışan ve halkı oluşturan atomist yapıda bu durumun yansımaları ise; “işini, konumunu, toplumsal bağlarını, dayanışma pratiklerini, düşünsel yeti ve dayanaklarını çok hızlı bir şekilde kaybetmeye bağlı olarak gelişen apolitikleşme” oluşturmaktadır (Akbal Süalp 2015: 157).

AKP ve Neoliberal Milliyetçilik

Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Avrupa Birliği ile dışa açık ekonomik programa sadık kalacağını söyleyen AKP'nin, uyguladığı politikalar ve değişen iç ve dış konjonktür sebebiyle milliyetçilik algısı, sürekli değişen ve dönüşen bir nitelik göstermiştir. Söz konusu milliyetçilik, bir dönem “ırka dayalı milliyetçiliğin reddedilerek Türkiyelilik bilincinin geliştirilmeye çalışıldığı” (Radikal 2001) bir nitelik göstermekteyken; başka bir dönem “ayaklar altına alınan” (Habertürk 2013) bir siyasal akımı ifade etmiştir. Milliyetçiliğin, muhalefet partilerince kullanımının “siyasal Türkçülük, siyasal Kürtçülük, kumsal milliyetçiliği” (İhlas Haber Ajansı 2014) olarak adlandırılmasıyla siyasallaştırıldığı söylenirken; asıl milliyetçiliğin siyasal olmanın dışına çıkılarak “Türkiye Cumhuriyeti'ne hizmetle ölçülmesi gerektiği” (Milliyet 2015)

* 15 Mart 2014 tarihinde Başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan'ın Antalya mitinginde muhalefet partilerini eleştirirken söylemiş olduğu ifadeler aynen kullanılmış ve herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

vurgulanmıştır. Dolayısıyla ulusu yeni olan üzerinden kurmaya çalışan parti, bünyesinde barındırdığı yaklaşım ve manevraları ile milliyetçilik algısında da yeni bir perspektif geliştirmeye çalışmıştır.

Son durumda; “sağlıklı bir akla ve sıcak bir kalbe sahip büyük bir insan topluluğunun yarattığı ahlaki bilincin” (Renan 2019: 50) ve “toplu duygudaşlık hissinin” (Özakıncı 2017: 101) yaratmış olduğu ulus olma bilincinin, teorik bütünleştiriciliği ile pratikteki ayrıştırıcılığının eşzamanlı olarak söylemlerde kendine yer bulduğunu söylemek mümkündür. Herhangi bir köken, sınıf ya da yapının inisiyatifinde olmayan ve bireyleri bütünleştirmeye yarayan Türklüğün (Çimen 2020b: 47) siyasi ve iktisadi endişeler bağlamında şekillendirilmeye çalışılması da yine yukarıdaki söylemlerle doğrulanmaktadır. AKP’yi bu anlamda özel bir yere oturtan siyasetteki öznelliği; muhafazakârlık düşüncesinin, Türkiye’de merkeze almış olduğu milliyetçilik ve devlet merkezilik vurgusunda ortaya çıkmaktadır. AKP’nin muhafazakârlığı hem modern devlet anlayışı hem de onun savunageldiği milliyetçilik karşılığında gelişmiştir (Uzgel 2013: 22).

Ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren kendini muhafazakâr demokrat olarak niteleyen AKP, vurgularını, sınırlı bir devlet yapısı, reformlar eliyle sağlanan sosyal değişim ve geleneksel değerler üzerinde yoğunlaştırmaktadır. “AKP bu söylemle kendini sadece salt geleneksel İslâmi çizgiden değil, aynı zamanda milliyetçi muhafazakâr söylemden de ayırmaya dikkat etmiştir” (Durgun 2018: 136). Bu doğrultuda AKP, geleneksel değerlere sahip olan Türkiye’yi dünya konjonktürüne uyumlulaştırmaya çabalamaktadır (Uzgel 2013: 22).

Öte yandan; 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomik kriz, AB sürecinde yaşanan tıkanıklıklar ve Ortadoğu’da yaşanan süreç, AKP’yi uluslararası arenada zorlamaya başlamıştır. Bu sürecin devamında ise; cemaat krizleri, Gezi Parkı Eylemleri ile ortaya çıkan sivil direnç ve Kürt Sorunu’nda istenilen sonuçların alınamaması gibi durumlar iyiden iyiye parti politikalarının sorgulanmasını gerektirmiştir. Bu gibi değişkenler sonucunda AKP, siyasal alandaki yaklaşımını revize ederek milliyetçiliği siyasal söylemine entegre etmeye başlamıştır. Aslında söz konusu olan bir revizyondan çok, tarihsel süreçte Türkiye’nin temel kültür kaynaklarının yeniden gündeme taşınması ve harekete geçirilmesidir: “Milliyetçilik ve Batılılaşmanın sorgulanması” (Erkal 1984: 13-16). Milliyetçiliğin AKP tarafından kullanımını neoliberal milliyetçilik olarak ifade eden Güven Gürkan Öztan’a göre; “neoliberal milliyetçilik, özünde piyasa ekonomisi ve aktörleriyle barışık, banal milliyetçiliği yeniden üreten sembollerle

2000'lerin Türk Siyasal Hayatını Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 Filmlerinden Okumak

'ileri demokrasi' diskurunu harmanlayan, sistemde yer alan gerilimleri popülist-muhafazakâr/dini motiflerle yumuşatmaya çalışan bir milliyetçiliktir" (Öztañ 2013).

Bu anlamda neoliberal milliyetçiliğin bir uzantısını oluşturan Yeni Osmanlıcı eğilimler ise; modernleşme sürecine direnen ülkelerin kendi kendini oryantalize ederek ayrıcalıklı bir konuma yerleşme ve tarihin prestij sağlayabilecek birikimini ön plana çıkarma çabası olarak görünmektedir (Mardin 2008: 308-309). Son durumda; milliyetçi sınıfların ırksal/etno kültürel değerleri ile İslâmcı sınıfların dini/mezhepsel değerlerinin başarılı bir şekilde siyasal alana zerk edildiği ifade edilebilmektedir. Türkiye için tarihin bundan sonrasında siyasal topluma katılma pratiği, evrensel adalet ve haklardan ziyade ortaklaşa kullanıma açılan ve bütünleştirici olacağına inanılan değerlerden geçmektedir. Çünkü kültürel olarak bağlayıcı olan bu kimlik, vatandaş yaratımının biricik koşulunu oluşturmaktadır (Çolak 2007: 25).

AKP'nin neoliberal milliyetçiliğine bu açıdan bakıldığında iki farklı misyon üstlendiğini söylemek mümkün görünmektedir. Bunlardan birincisini, içte ve dışta değişen siyasal konjonktüre ayak uydurmak oluşturmaktayken; diğerini, neoliberal sistemin ortaya çıkarmış olduğu açmazların gizlenmesi ya da giderilmesi oluşturmaktadır. AKP'nin kullanımı açısından söz konusu çaba; liberal milliyetçilik, muhafazakâr milliyetçilik ve kültürel milliyetçilik alanlarında yoğunlaşmaktadır. Hem birbiri ile mücadele içerisinde hem de birbiri ile yoğun bir alışveriş halinde olan bu üç tip milliyetçiliğin kesişim noktasını ise neoliberal milliyetçilik oluşturmaktadır. "Bu nedenle gelenek, görenek ve din eksenli olarak toplumu yeniden inşa etme söylemi ile muhafazakâr milliyetçiliğe göz kırpmakta olan neoliberal milliyetçilik, güçlü bir kapitalizm ve piyasa toplumu savunusuyla liberal milliyetçiliğe yaklaşmaktadır" (Şen 2015: 165). Aynı zamanda Türkiye'nin neoliberal milliyetçiliği, mevcut kültürü muhafaza etme, dünya coğrafyasında yer alma ve dolayısıyla dünya devletlerinin saygı ve takdirini kazanma misyonu ile da kültürel milliyetçiliğe eklenmektedir (Anadol, Abbasova ve Abbaslı 2002: 47).

AKP'nin ırk ya da köken birliğini esas alan bir milliyetçi vurgudan uzak olması, onun milliyetçi düşünceden bağımsız bir parti olması olarak algılanmasına neden olmaktadır (Saraçoğlu 2012: 266). Fakat AKP'nin milliyetçi ideolojisi, yerkürede var olan diğer devletler ile Türkiye coğrafyası arasına çekilen sert çizgilerde ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda; Türk toplumunun, her ne şartta olursa olsun üstün bir yere oturtulması, menfaatlerinin öncelik arz ediyor oluşu ve devlet faydasının, kişisel ya da toplu her türlü faydadan bağımsız görülmesi noktasında AKP'nin milliyetçi vurgularının yansımasını oluşturmaktadır (Özkırımlı 2008: 14).

Son kertede “Büyük Millet Büyük Devlet Büyük Türkiye” söylemiyle liberal milliyetçiliğe adım atan AKP, Kürt Sorunu’nun çözümünü muhafazakâr milliyetçilikte bulmaktadır. Devletin beka sorunu noktasında kültürel milliyetçi kimliğini üzerine geçiren AKP’de, milliyetçilik düşüncesinin şekli değişiyor olsa da sürekli canlı tutulan siyasal söylemin adı milliyetçilik olarak anılmaktadır.

Konuya neoliberal sistemin açmazlarının gizlenmesi açısından yaklaşıldığında ise, özellikle din ve etnisite açısından bir analiz yapmak gerekmektedir. Neoliberal sistemin bünyesine her şeyi katarak ilerleyen ve popülist söylemlerle siyasal olanı bir tüketim nesnesine dönüştüren doğası, bireylerin kimliklerinin ayrışmasına neden olmaktadır. Sosyalizmin siyasal insanı ile kapitalizmin ekonomik insanı arasından gidip gelen birey, postmodernizm sarmalından etnik ve dinsel kimliklerini canlandırarak kurtulmaya çalışmaktadır. Ortaya çıkan canlanmanın, din ya da etnisite ile değil; modernitenin çelişkileri ile etnisitenin ve dinin duygusal biçimleri ile ilgili olduğu görülmektedir.

Gerçekten de, modern toplumun özellikleri nedeniyle yalnızlık endişesine düşmüş bireye, şiirsel ve duygu yüklü yeni alanlar milliyetçilik düşüncesi ile açılmaktadır. Bu noktada birey, aidiyet hissetme, bir olma, ortak değerler etrafında birleşme olanağını kazanmaktadır (Kerestecioğlu 2018: 346). Öte yandan, Türkiye gibi sıcak para akışına ihtiyaç duyan ülkelerde ekonomik göstergelerin negatif ivmelere düştüğü zamanlarda, milliyetçi tavırlar takınılması ve dış mihraklar minvalinde geliştirilen söylemlerin egemenliği neoliberal milliyetçi yaklaşımların AKP tarafından sıklıkla dile getirilmesine sebebiyet vermektedir.

Sinemanın Neoliberalizm ile Bütünleşmesi

AKP’li yıllarda hız kazanan neoliberal dalgadan, halk nezdinde karşılık alınmaya başlanması ve Türk sinemasının uluslararası sahada tanınması, iktidar partisini sinema alanına dair düzenlemeler yapmaya itmiştir. Bu düzenlemelerin en önemli ayağını 2004 yılında TBMM tarafından kabul edilen 5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi Hakkında Kanun oluşturmaktadır. Bu kanun doğrultusunda çıkarılan; Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Sinema Filmlerinin Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik ve Sinematografik Ortak Yapımlar ve Türkiye’de Ticari Amaçlı Film Çekmek İsteyen Yerli ve Yabancı Yapımlar Hakkında Yönetmelik bu alana etki eden diğer düzenlemeleri oluşturmaktadır. Birey ve toplumun, modern yapıya sahip bir kültürel sahada varlığını sürdürmesi amacıyla sinema alanının desteklenmesi, geliştirilmesi ve bu doğrultuda yerli/yabancı yatırımlara destek verilmesinin gerekliliği üzerinde duran kanun

2000'lerin Türk Siyasal Hayatını Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 Filmlerinden Okumak

sonrasında, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde yer alan Sinema Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak Destekleme Kurulu, Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu ve Danışma Kurulu oluşturulmuştur. Sinema Filmlerinin Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik'te; kendine özgü nitelikler taşıyan, ulusal vurgulara sahip, kamusal değerler ve anayasaya uygun, ulusal ya da uluslararası arenada ilgi çekebilecek yapımlara destek verileceği ifade edilmiştir.

Neoliberal politikaların, topluma ait olan tüm alanlar gibi, sinemayı da içine alması, sinemanın, toplumsal sahanın bir çeşit aygıtı haline gelmesinin önünü açmıştır. Siyaset ve sinema etkileşiminin, Türkiye özelinde yüksek seviyelere tırmandığı 2000'li yıllarda, iktidar partisinin hamlelerine paralel bir şekilde şekillenen sinema yapıtlarının, çalışma kapsamında ele alınan filmlerde okunabiliyor olması bunun güzel bir örneğini oluşturmaktadır. Recep İvedik 4 filminin daralan kamu yararı politikalarına paralel şekilde mahalle olgusunun sermayedarlar lehine çevrilmesini ortaya koyması ve Recep İvedik 5 filminin çekildiği dönemin altyapısını oluşturan Fırat Kalkanı Operasyonu, 15 Temmuz Darbe Girişimi ve HDP'li milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılmış olması gibi değişkenlere bağlı olarak yükselen milliyetçilik hareketlerini yakalamış olması bunlardan yalnızca birkaçını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, tam da bu nedenle, sinema üzerinden bir ulusal inşa sürecinden bahsetmek mümkün görünmektedir.

Konuya bir başka açıdan yaklaşıldığında ise; AKP iktidarının hegemonik unsurlarını sisteme tamamen entegre etmeye başladığı iktidarının ikinci döneminden itibaren çatışmalara dayalı bir siyasal ortam inşasının sahneye çıktığını göstermektedir. Evrensellikten yerelliğe, bireysellikten bireyciliğe geçişin görüldüğü bu dönemde; sinema, sanatsal/toplumsal bir misyona sahip olmaktan ziyade ticari bir meta olarak revize edilmiştir. Yapımcı/yönetmen, televizyon/televizyon sahipleri, iktidar/muhalefet ve seyirci/yurttaş arasında gidip gelen mücadelede ağır basan; sinemanın, kitlelerin kontrol altında tutulmasında bir aygıtı haline gelmesidir. Öte yandan, süreç içerisinde göze çarpan yegâne değişiklik ülke içerisinde kendine yer bulan popüler sinema yapıtları ile bağımsız sinema yapımları arasındaki çelişkide yatmaktadır. Türkiye'de vizyon rekorları kıran filmler, "tüketime uygun bir biçimde hazırlanmış, kayda alınmış, endüstri üretimine uyarlanmış, pazarlanmış ve değiştirilmiş olup gerçekliğin insana bıraktığı son düşünceden kaçışı" ifade etmekten (Adorno 2016: 78-96); bağımsız/sanat filmleri, ülkenin bünyesinde barındırdığı ayrışmaları, parçalanmışlıkları, yabancılaşmayı, farklı olana dair baskıyı, etnik, dinsel ve kimlikli önyargıları gösteren perdeleri ile festivallerden ödüller alarak Türkiye'ye geri dönmektedir.

Bu bağlamda, ülkede gösterilen ticari sinema yapıtlarını ortaya koyan yapımcı ve yönetmenlerin “toplumun toplumsal antitezi” olması gerekirken (Türkdoğan 2014: 186); düşündürmeden güldüren, ataerkil sisteme işlerlik kazandıran, bilim ya da rasyonaliteden ziyade değer ve geleneklere bağımlılığa dayalı bir vatandaş olgusuna dayandığı söylenebilmektedir. Foucault’nun düşünceleri doğrultusunda vatandaş olgusu, egemenliğin yeniden üretilebilmesinin bir teminatı haline gelmektedir. (Özmağas 2012: 67; Baştürk 2012: 74-75; Koç 2018: 197). Foucault’nun, bireyin nesneleşmesi olarak ifade ettiği bu süreç; Frankfurt Okulu’nun eleştirel teorisinde, kapitalist piyasa ekonomisine bağımlı kültür endüstrisinin ve bürokratikleşme yoluyla kurulan denetim mekanizmalarının aracılığıyla oluşturulmaktadır (Best ve Kellner 1998: 263-264). Bu bağlamda sinema yapıtları, yeni baştan inşa edilen siyasal sistemin, sürekli olarak üretilebilmesine hizmet etmektedir (Yaylagül 2018: 192).

Recep İvedik 4 Gözünden 2000’li Yılların Siyasal ve Toplumsal Görünümü

Neoliberal ekonomik ve siyasal politikaların uygulamada geniş bir hat boyunca kendine yer bulduğu 2000’li yıllarda AKP, söz konusu politikaları oluşturucu ve uygulayıcı bir siyasal parti olarak öne çıkmaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin uygulayıcı erki olan AKP, kamu yararı ilkesinin, devlet nezdindeki sorumluluğunu kamusal alandan alarak küçültürken; yaptığı düzenlemelerle, neoliberal sistemi sermaye lehine genişletmektedir. Recep İvedik 4 filminde ise; mekân ile neoliberal dönüşüm ilişkisinin, kamusal bir mekân olan mahalle üzerindeki etkileri görülmektedir. Tarihsel arka planına bakıldığında, doğrudan o yerde yaşayan mahallelinin kontrol ve tercihleri doğrultusunda şekillenen mahallenin, sermayedar ve piyasa eliyle dönüştürülmesi dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda; kamusal ve tarihsel bir mekân olarak mahalle, kentsel dönüşüm ve rant amacıyla dönüştürülen bir kamusal mekân olarak öne çıkmaktadır.

Neoliberal sistemde metalaşmanın giderek genişleyen bir süreci ifade ettiği hatırlandığında, söz konusu değişim, radikal bir dönüşüme işaret etmektedir. AB çalışmaları ile kentsel/kırsal alanların tümünü birden revize etmeye girişen AKP hükümeti, bu açıdan çift yönlü bir şekilde ele alınabilmektedir. Bir tarafta, küreselleşme çabaları ile yaratılan kadın/çocuk/yaşlı dostu ve ekolojik/akıllı/yavaş kentler yer almaktayken; diğer tarafta, siyasal ve ekonomik rant ile şekillendirilmeye bağlı olarak gelişen maddi/manevi kayıplar, çevre tahribatları, kentsel yoksullaşma/yoksunlaşma durmaktadır. Bu açıdan neoliberal popülizm, piyasa ekonomisi yüzünden yoksullaşan halkın ve halka ait mekânların, varlıklı kesimlere

2000'lerin Türk Siyasal Hayatını Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 Filmlerinden Okumak

---

avantaj sağlayacak şekilde dönüştürülmesi anlamına gelmektedir (Yıldırım 2013: 77; Barr 2003: 1161). Buna benzer şekilde aynı durum, “insanların otoritelerindeki artığın bedelini egemenlikleri altına aldıkları şeylerden yabancılaşarak ödediği” savını da doğrulamaktadır (Horkheimer ve Adorno 2014: 26). Bu doğrultuda, mahalle kavramının insan zihninde yer ettiği imgelem, zamanla dönüşerek egemenliğin pekiştirildiği bir alan olarak değişikliğe uğramaktadır.

Diğer bir taraftan filmle doğrulanan bir diğer nokta, neoliberal muhafazakâr ideoloji perspektifinden, arz ve talebin karşılaştığı alanda ortaya çıkan toplumsal yapının dönüştürülmesinin devletten bağımsız olarak addedilmesi gerekliliğidir (Suda 2018: 154). Filme göre; yeni muhafazakârların refah devletinden ziyade hayırseverlik mekanizmasına duymuş oldukları güven, başarıya ulaşamamaktadır. Söz konusu başarısızlık; bireylerin kendi öznel ve toplumsal alanlarını ilgilendiren alanlarda söz sahibi olamayarak yalnızlaşması sonucunu doğurmaktadır. Yalnızlaşarak kendi içerisine kapanan toplumsal insan, sistemin değiştirilemezliğini kabul ettiğinden pasif nihilist bir yapıya bürünmektedir (Critchley 1997: 4; Yıldızoğlu 2013: 119). Fakat somut bir gerçeklik ortamı doğduğunda söz konusu çaresizlik hissini yok olması, sistem içerisinde gizli bir şekilde var olan ve mücadele edebilen toplumsal insanı da açığa çıkarmaktadır. Dolayısıyla, Türk toplumunu oluşturan iki türlü dalgalanmadan bahsetmek mümkün görünmektedir. İlk durumda, bencilce hareket ederek toplu şekilde zarara uğrayan toplumsal yapı söz konusuyken; gerekli fırsat yakalandığında, toplu kurtulma planının bir parçası haline gelen ve sonunda başarıya ulaşan bir halk tabakası dikkat çekmektedir.

Recep İvedik 5 Gözünden 2000'li Yılların Siyasal ve Toplumsal Görünümü

Vizyona girdiği dönem itibariyle iktidarın, milliyetçi yaklaşım ve hassasiyetlerini yakaladığı görülen Recep İvedik 5 filminin ana temalarını; kültürel hassasiyetler ve milliyetçi doneler oluşturmaktadır. Dolayısıyla filmin analizini yaparken öncelikle yükselen milliyetçiliğin farklılaşan karakteri üzerinden hareket etmek gerekmektedir. Bunun yanı sıra analizin devamında, Stravkakisçi anlamda bir popülist siyasal yaklaşım önem taşımaktadır.

Uluslararası bir spor müsabakasına Türkiye'yi temsilen katılan Recep'in, diğer ülke vatandaşlarına yönelik yaklaşımı, dönemin ruhuna uygun şekilde, tarihsel sorun ve gerilimlerin sürekli dinamik tutulması gerektiğini akla getirmektedir. Öte yandan -her ne kadar aldığı tepkiler sonucunda filminden çıkarılsa da (NTV 2017)- Recep'in Azerbaycan takımına yönelik aşağılayıcı yaklaşımı, milliyetçiliğin yeniden inşası sürecinde her yönden ve herkesle mücadele edilen bir siyasal ortamı ifade etmektedir. Filmin vizyona girdiği dönemde Türkiye'nin

gündeminde yer alan konuları oluşturan 15 Temmuz darbe girişimi (Hürriyet 2016), Türkiye’de görev yapan Rus büyükelçisine suikast girişimi (BBC 2016), HDP’li milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılarak tutuklanmaları (Milliyet 2016) ve Fırat Kalkanı Operasyonu (Yeşiltaş, Seren ve Özçelik 2017: 7) gibi olay ve durumlar, Türk milliyetçiliğinde artık söz konusu olanın eşitlik ve özgürlüğe dayalı ulus yapısından çatışmacı bir ulus yapısına evrildiğini göstermektedir.

Öte yandan AKP’nin neoliberal milliyetçiliğinin bir uzantısını oluşturan yeni Osmanlıcı yaklaşımı da filmde ön plana çıkmaktadır. Filmde, Türk takımının diğer takımlara üstün/karşıt bir şekilde konumlandırılması ve milliyetçiliğinin temellerini Osmanlı ceddinde arıyor olması, Türkiye’nin değişen çehresini ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. AKP’nin milliyetçilik algısını “biz” ve “onlar” olarak inşa ettiğini söyleyen Özkırımlı’yı (2008) doğrular şekilde; filmde yer alan Recep karakteri, dünyaya meydan okumaktadır. Filme göre, Recep karakteri, farklı kültürlerle karşılaştığında sertleşerek bilgi uyumsuzluğu sürecini yaşamaktayken; Osmanlı mirasına yönelik geriye dönük portresi ile artık alternatifsiz bir konuma gelmiş olan maddi kültüre intibak etmekte ve melezeleşerek farklılaşmaktadır (Habermas 2018: 93).

Bunların yanı sıra, filmde halk ve seçkinler arasında inşa edilen sembolik karşıtlığı da görmek mümkündür (Stravkakis 2005: 243; Akça 2018: 50). Herhangi bir spor dalında yeterliliği ve ihtisası bulunmayan Recep karakterinin, gayri ahlaki yollarla takım başkanlığını üstlenmesi, post-endüstriyel dönemin bilgi değer merkezli yapılanmasına tezat bir durumu ifade etmesine rağmen millet merkezli popülist siyaset ile doğrusal bir ilişki kurmaktadır. Söz konusu dönem içerisinde popülizm eksenli olarak eğitim ve bilgi düzeyleri arasındaki farklılıkların eritilmesi yoluyla önemsizleştirilen ‘herhangi bir konuda uzman olma’ durumu filme göre, ortadan kaldırılmıştır. Bu yok oluş ise; “eski/yeni”, “seçkin/milletçi”, “evrenselci/yerelci”, “rasyonel/romantik” ya da “Batıcı/Doğucu” olarak ayrıştırılan bir toplumsal ve siyasal yapılanmayı beraberinde getirmiştir (Bilgiç 2015: 194).

Son olarak kültür endüstrisinin bir yansıması olarak bakılabilecek Recep İvedik serisinin, “toplumun mutlu olduğuna inandırılması ve hakikatlerden uzaklaştırılarak unutturulması adına bir silah olduğu” söylenebilmektedir (Adorno 2016: 78-79). Bu bağlamda; toplumsal sorunların dışavurumu olarak kullanılabilecek komedi filmlerinin, neoliberal politikalar eliyle yalnızca zaman geçirme ve oyalanma aracına indirildiği de göze çarpmaktadır (Yaylagül 2018: 265). Buna ilaveten, AKP dönemi ile başlayan siyasal hareket;

2000'lerin Türk Siyasal Hayatını Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 Filmlerinden Okumak

kültürel alışkanlıklara bağlı olan hakikati, ataerkiyi ve standart anlamda ortaya çıkan kadın erkek ilişkilerini sürdürmeye çalışan bir görünüm sergilemektedir (Yıldızoğlu 2013: 123-124). “Zira Türkiye özelinde ülkenin siyasal yapılanması ve kültürü mercek altına alındığında devletin kutsiyeti inancının ve ‘devlet baba’ tamlamasıyla özetlenen paternalist zihniyetin hatırı sayılır bir ağırlığa sahip olduğu bilinmektedir (Öztan 2012: 426).

SONUÇ

AKP, neoliberal anlayış çerçevesinde hem mevcut politik anlayışı revize etmekte hem de değişkenlerin işleyişine dahil ettiği halk kesimi ile devlet/millet nosyonunu birleştirmektedir. AB ve IMF gibi uluslararası aktörler ile ekonomik alanda neoliberal yaklaşımı benimseyen AKP; toplumsal yapıda ise, neoliberal milliyetçi yaklaşımı ile farklılaşmaktadır. Neoliberal popülizmin siyasal ve toplumsal inşanın bir aygıtı olarak kullanıldığı söz konusu dönemde, bir yanda küreselleşme çabalarına paralel şekilde bütünleşen bir halk dokusu yer almaktayken; öte yanda farklı çıkarları paylaşan bireylerin siyasal alanda birbirine karşıt konumlandırılması söz konusudur.

Muhafazakâr demokrat tanımlaması doğrultusunda milliyetçilik ve devlet merkezlilik algısını dönüştüren AKP, kapitalizme duyduğu güven ile liberal milliyetçiliğe, çokkültürlülük ve demokrasi vurgusu ile kültürel milliyetçiliğe ve sistemin vermiş olduğu zararları en aza indirme noktasında muhafazakâr milliyetçiliğe yaklaşmaktadır. Siyasal alanı yeniden inşa eden neoliberal milliyetçilikte söz konusu olan, yükselişe geçen milliyetçi düşüncenin çıkarlara göre değişebildiğidir. Neoliberal açmazların giderilmesi noktasında bir cankurtaran misyonu yüklenen neoliberal milliyetçi düşünce, iktidarın/iktidarların izlediği siyasaların tıkanıdığı noktalarda dış mihraklar sözüyle uluslararası bir nitelik kazanmaktadır. Bu noktada, siyasal erkin/erklerin bir yansıması olarak ortaya çıkan sinema yapıtları, söz konusu değişim ve dönüşümlerin çıktılarını ortaya koyabilmek açısından değer kazanmaktadır.

Recep İvedik 4 filmi açısından bakıldığında durum, halkın kamusal bir mekânı olan mahallenin, varlıklı kesimlerin lehine olacak şekilde yeniden yapılandırılmasını ifade etmektedir. Halk ve zenginler karşıtlığının açık bir dille beyazperdeye yansıtıldığı filmde neoliberal politikalarla bireycileşmesi beklenen halk, bireyselcilik anlamında bir dönüşüme uğramaktadır. Kendilerine ait olan mekân üzerinde mahalle sakinleri, kurdukları birliktelik ile başarıya ulaşmaktadır. Dolayısıyla toplumun neoliberal popülizm eksenli olarak hegemonik projeye dahil edilmeye çalışılması başarısızlıkla sonuçlanmakta ve toplum, kendine ait olan üzerindeki tasarrufunu kendi lehine çevirmeyi başarmaktadır. Bir başka deyişle, toplumun

mevcut sistem içerisindeki çaresizliğini ifade eden pasif nihilist bakış açısından yeni tür bir iyileşme dönemi diyebileceğimiz aktif nihilist bakış açısına evrilebilirliği gösterilmektedir.

Recep İvedik 5 filmi açısından bakıldığında ise, filmde, milliyetçi öğelerin dönemin ruhuna uygun şekilde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu milliyetçilik, Yeni Osmanlıcı düşünce, kültür ve din bağlamında şekillenmekteyken; aynı zamanda canlandırılan alt kültürün varlığı, neoliberal milliyetçiliğin ruhuna uygun düşmektedir. Ayrıca filmin, “biz” ve “onlar” ayrımını vurgulayarak ilerleyen doğası, AKP’nin milliyetçi düşüncüyü neoliberal popülizm eksenli olarak yeniden yapılandırmasına örnek verilebilmektedir. Öte yandan film, postmodern insana karşı koyan “yerel insan” ve ekonomi politikten ziyade “kültürel politik”e yaklaşan motifiyle farklı bir nitelik kazanmaktadır. Çekildiği dönem itibariyle, Türkiye’de var olan siyasal dönüşüm ve yaklaşımlara uygun düşmesiyle politik nitelik kazanan film, kontrolsüzce gülme ya da her şeye gülme noktasında tüketim toplumunun öngördüğü nesne ve şeylerin metalaştırılması yoluyla kendini piyasa mekanizmasına adapte etmektedir.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (2016). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, Nihat Ülner, Mustafa Tüzel ve Elçin Gen (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akbal Süalp, Z. T. (2015). Muhafazakâr, Mağdur ve Malum Israr, K. İnal, U. B. Gezgin ve N. Sancar (Der.). *Marka Takva Tuğra: AKP Döneminde Kültür ve Politika* içinde (ss. 154-158). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Akça, İ. (2018). 1980 Sonrası Türkiye’de Hegemonya Projeleri ve Otoriterizmin Değişen Biçimleri, İ. Akça, A. Bekmen ve B. A. Özden (Der.). “*Yeni Türkiye’ye Varan Yol*” – *Neoliberal Hegemonyanın İnşası* içinde (ss. 27-67). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anadol, C., Abbasova F. ve Abbaslı N. (2002). *Türk Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Barr, R. R. (2003). The Persistence of Neopopulism in Peru? From Fujimori to Toledo. *Third World Quarterly*, (24/6), 1161-1178.
- Baştürk, E. (2012). Michel Foucault’da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik ve Güvenlik. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 65-78.

2000'lerin Türk Siyasal Hayatını Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 Filmlerinden Okumak

- BBC. (2016). “Rus Büyükelçiye Suikast ve Sonrasındaki Gelişmeler”. <https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-38370294>, (29.04.2020).
- Bekalp, B. (2019). Frankfurt Okulu’nun Temel Eleştiri ve Amaçları. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri Dergisi*, (1), 15-24.
- Best, S. ve Kellner, D. (1998). *Postmodern Teori (Eleştirel Soruşturmalar)*, Mehmet Küçük (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bilgiç, E. E. (2015). ‘Kötü Eski’ ‘İyi Yeni’ Retoriğinde İkili Karşıtlıklar, K. İnal, U. B. Gezgin ve N. Sancar (Der.). *Marka Takva Tuğra: AKP Döneminde Kültür ve Politika* içinde (ss. 192-198). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Box Office. (2008). “Tüm Filmler Seyirci Rekoru – İlk 100 (1989’dan günümüze)”. <https://boxofficeturkiye.com/tum-zamanlar/seyirci-rekorlari/tum-filmler>, Erişim Tarihi (15.09.2020).
- Critchley, S. (1997). *Very Little... Almost Nothing*. Britain: Routledge.
- Çimen, Ü. (2020a). *Kötülüğün Terlemesi – Tüm Yönleriyle Jean Baudrillard*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınevi.
- Çimen, Ü. (2020b). Danıştay’ın Andımız Kararının Ana Haber Bültenlerinde Sunumunun Ulusal Kimlik Bağlamında Değerlendirilmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, (7/1), 25-52.
- Çolak, Y. (2007). Türk Devrimi, Devlet ve Kültür. *Muhafazakâr Düşünce*, (3/12), 23-40.
- Debord, G. (2018). *Gösteri Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Durgun, Ş. (2018). *Modernleşme ve Siyaset*. Ankara: A Kitap.
- Erkal, M. (1984). *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*. Ankara: Mayaş Yayınları.
- Gökbakar, T. ve Gökbakar Ş (2014). *Recep İvedik 4*, Oyuncular: Şahan Gökbakar, Berna Üçkaleler vd DVD, Çamaşırhane Film.
- Gökbakar, T. ve Gökbakar Ş. (2017). *Recep İvedik 5*, Oyuncular: Şahan Gökbakar, Orkan Varan vd DVD, Çamaşırhane Film.
- Habermas, J. (2018). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Geleceği*, Medeni Beyaztaş (Çev.). İstanbul: Yarın Yayınları.
- Habertürk. (2013). “Kimse Bizim Karşımıza Kürtlükle de Türklükle de Çıkmasın”. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/820883-kimse-bizim-karsimiza-kurtlukle-de-turklukle-de-cikmasin>, (05.10.2020).
- Horkheimer, M. ve Adorno, T. (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Nihat Ülner ve Elif Öztarhan Karadoğan (Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

- Hürriyet*. (2016). “Dakika Dakika Darbe Girişimi: 15-16 Temmuz 2016”. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dakika-dakika-darbe-girisimi-15-16-temmuz-2016-40149409>, (05.10.2020).
- İhlas Haber Ajansı*. (2014) “Erdoğan: ‘Milliyetçilik Yapıyorlar’”. <http://www.ihya.com.tr/haber-erdogan-milliyetcilik-yapiyorlar-340542/>, (05.10.2020).
- Kalaycı, R. (2018). *Uluslararası Sistemin, Siyasal Kültürün ve Rejimin/Devlet Yapısının Dış Politikaya Etkileri: İran, Mısır, Suudi Arabistan, Türkiye*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Kerestecioğlu, İ. Ö. (2018). Milliyetçilik: ‘Uyuyan Güzeli Uyandıran Prens’ten Frankeştayn’ın Canavarına, H. B. Hekimoğlu Örs (Der.). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde (ss. 307-350). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Koç, A. (2018). Michel Foucault’nun “Biyopolitika” Kavramının Teorik Çerçevesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, (2/2), 193-218.
- Mardin, Ş. (2008). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Milliyet*. (2015). “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Erzurum’da Önemli Açıklamalar”, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cumhurbaskani-erdogandan-erzurumda-onemli-aciklamalar-2067791>, (05.10.2020).
- Mutlu, A. (2020). Modernizm ve Postmodernizm Bağlamında Kent Kültürü, A. Mutlu (Der.). *Kenti Anlamak: Kent Kültürü Sorunu ve Politikası* içinde (ss. 37-49). Ankara: Palme Yayınevi.
- NTV*. (2017). “Şahan Gökbağkar O Sahne Hakkında Kararını Verdi”. <https://www.ntv.com.tr/sanat/sahan-gokbakar-o-sahne-hakkinda-kararini-verdi-recep-ivedik-5,SaedEaT730u9mZvUuii8rA>, (28.04.2020).
- Oldfield, A. (2008). Vatandaşlık: Doğal Olmayan Bir Pratik Mi?, A. Kadıoğlu (Der.). *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara* içinde (ss. 93-104). İstanbul: Metis Yayınları.
- Özakıncı, C. (2017). *Derin Yahudi: Siyon-Türk Zelda*. İstanbul: Otopsi Yayınları.
- Özbudun, S. ve Demirel, T. (2012). “Zamanın Ruhu”. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Özkırımlı, U. (2008). *Milliyetçilik ve Türkiye-AB İlişkileri*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Özmkas, U. (2012). Foucault: İktidardan Biyoiktidara. *Cogito*, (70/71), Michel Foucault Özel Sayı, 53-81.
- Öztaş, G. G. (2013). “Neoliberal Milliyetçilik ve AKP”, *Bianet*, <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/144811-neo-liberal-milliyetcilik-ve-akp>, (05.10.2020).

2000'lerin Türk Siyasal Hayatını Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 Filmlerinden Okumak

- Radikal*. (2001). “Erdoğan: Biz Çözeriz”, <http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan-biz-cozeriz-603343/>, (05.10.2020).
- Renan, E. (2019). *Ulus Nedir?*, Gökçe Yavaş (Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Roberts, K. M. (1995). Neoliberalism and the Transformation of Populism in Latin America: The Peruvian Case. *World Politics*, (48/1), 82-116.
- Saraçoğlu, C. (2012). Türkiye Sağ, AKP ve Kürt Meselesi, İ. Ö. Kerestecioğlu ve G. G. Öztan (Der.). *Türk Sağ: Mitler, Fetişler ve Düşman İmgeleri* içinde (ss. 243-279). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stravkakis, Y. (2005). Religion and Populism in Contemporary Greece, F. Panizza (Ed.). *Populism and Mirror of Democracy* içinde (ss. 224-249). Londra: Verso.
- Suda, E. Z. (2018). Muhafazakarlık: Kadim Geleneğin Savunusundan Faydacılığa, H. B. Hekimoğlu (Örs) (Der.). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde (ss. 115-132). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şen, Y. F. (2015). Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Milliyetçilik Söylemi: Bir Siyasal Söylem Çözümlemesi. *Muhafazakâr Düşünce*, (11/44), 157-180.
- Türkdoğan, T. (2014). *Sanat Kültür Politika: Modernizm Sonrası Tartışmalar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği (MESAM)*. (2004). 5224 Sayılı Kanun, <http://www.mesam.org.tr/5224-sayili-kanun/>, (31.03.2020).
- Uzgel, İ. (2013). AKP: Neoliberal Dönüşümün Aktörü, İ. Uzgel ve B. Duru (Der.). *AKP Kitabı (2002-2009)* içinde (ss. 11-39.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Yaylagül, L. (2018). *Sinema Toplum Siyaset*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yazır, E. H. (2013). *Yüce Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Türkçe Meali*, Mustafa Özel (Sad.). İstanbul: Burhan Yayınları.
- Yeşiltaş, M., Seren, M. ve Özçelik, N. (2017). Fırat Kalkanı Harekâtı: Harekâtın İcraası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler Raporu. İstanbul: SETA Yayınları. https://setav.org/assets/uploads/2017/10/R91_FKA.pdf, (05.10.2020).
- Yıldırım, D. (2013). AKP ve Neoliberal Popülizm, İ. Uzgel ve B. Duru (Der.). *AKP Kitabı (2002-2009)* içinde (ss. 66-107), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Yıldırım, E. (2014). Sovyetler Birliği'nde Propaganda ve Proleter Hegemonik İdeolojinin Kurulumu Üzerine. *Doğu Batı*, (69), 271-293.

Yıldızoğlu, E. (2013). AKP ve Liberal Entellektüellerin Yavaş İntiharı, İ. Uzgel ve B. Duru (Der.). *AKP Kitabı (2002-2009)* içinde (ss. 108-125). Ankara: Phoenix Yayınevi.

**2000'lerin Türk Siyasal Hayatını Recep İvedik 4 ve Recep İvedik 5 Filmlerinden
Okumak**
